

МАРИЯ ГРИПЕ

СКРИВАЛИЩЕ НА СЕНКИ

ЕМАС

Култура

*This project has been funded with support from the
European Commission.*

*This publication [communication] reflects the views only
of the author, and the Commission cannot be held
responsible for any use which may be made
of the information contained therein.*

*Този проект е финансиран с подкрепата на
Европейската комисия.*

*Тази публикация [съобщение] отразява само личните
виждания на нейния автор и от Комисията не може
да бъде търсена отговорност за използването
на съдържащата се в нея информация.*

Мария Грине

СКРИВАЛИЩЕ
НА СЕНКИ

Превела от шведски: Ева Кънева

*Тази книга е издадена с финансовата помощ
на Съвета по култура
при Министерството на културата
на Кралство Швеция.*

Maria Gripe

SKUGG-GÖMMAN

© 1988 Bonnier Carlsen Bokförlag, Stockholm

Мария Грипе

СКРИВАЛИЩЕ НА СЕНКИ

Превод: *Ева Кънева*

Илюстрация на корицата: *Харалд Грипе*

Оформление на корицата: *Борис Драголов*

© ИК „ЕМАС“, 2018

Всички права запазени!

Предисловие

Докаато гастролирах с Виландерската театрална трупа, много често пътувахме с влак. Обикаляхме надлъж и шир цялата страна и аз все гледах да се уединя в някое купе – отделно от другите актьори. През целия път симулирах, че съм се вдълбочила в някоя книга, а всъщност не прочитях нито ред. Седях и размишлявах над живота си, размотавах го като навита филмова лента и пред очите ми се изнизваха кадри – кой от кой по-граматичен.

И до ден днешен влаковете ме предразполагат към философско вдлъбвяване. Озова ли се във влак, познатият механизъм мигом се задейства. Ритмичното тракане, спътниците в другите купета, прелитащите край прозореца разнообразни пейзажи, небето над мен, коловозът, по който препускаме, без да се отклоняваме – всичко това ме подтиква да прегледам мислено моя жизнен път. В това време влакът се движи с много по-постоянна скорост и много по-праволинейно, отколкото ходът на моите мисли; той не забива и не се връща, както правя аз, докато разигравам живота си наум.

Във влака моят живот ми се струва дълъг-предълъг. Наистина ме обзема чувството, че вече съм живяла много. Това, разбира се, не е вярно, стига човек да преброи колко години, месеци и дни съм на този свят. Така или иначе, досега животът ми определено може да се нарече пълноценен. Е, и доста обър-

кан – да отбележа. А често и обвинен в непроницаемост.

Един ден обаче съзрях в живота ми определен повтарящ се модел. Постарах се да изуча по-задълбочено тази закономерност и тя придоби в очите ми характера на съдбовна предопределеност. Откритието разпали неимоверно любопитството ми. Винаги ми се е искало да вярвам в Съдбата, но никога не съм се престашила. И досега не смея. За целта се иска смелост.

Същевременно ми се струва, че ако наистина има Съдба, облекчението ще е голямо. Нищо чудно обаче повтарящият се модел в моя живот да е просто зрителна измама. Непременно трябва да проуча обстоятелствено въпроса. Отдавна се каня, но още не съм осъществила това свое намерение.

Най-напред искам да разбера дали изобщо съществува Провидение и ако съществува, на какъв принцип действа, как се разпорежда с нас, човешките същества. За целта смятам да проведа изследване, базирано върху собствения ми живот. Но как се прави това?

Откъде се започва?

За автобиография и гума не може да става. Все пак съм твърде млада, животът ми не е достатъчен за мемоари. Ще стигне обаче да опиша събития, значими в моите очи и съставляващи парчетата, елементите от мозайката на моя живот.

Толкова горе-долу съм в състояние да постигна. Държа спомените ми да са издържани изцяло в автентичен стил и няма да се вторачвам в граматически правила и прочее езикови условности. Ще си позволявам известни волности.

Мисля постепенно да започна да водя повествованието в трето лице. Вероятно не веднага. Но след като набера инерция, ще се опитам да се дистанцирам от собствения си образ и да проявявам максимална обективност. Затова е необходимо да описвам събитията в трето лице. Изобщо, ще ми се наложи да се потрудя къртовски, докато написам верния тон. Моята личност не е никак лесна за художествено претворяване – да не говорим пък, ако автор на творбата съм самата аз. Предстои ми да се преборя с моята гордост, суета, самонадеяност, с цялото ми АЗ.

Нямам представа дали съм особено себична – в смисъл „егоистка“ – но тщеславие от рога на моето несъмнено се среща изключително рядко. Затова сигурно ще ми бъде много неприятно да се появявам в трето лице и да се крия зад мижава малка дума, каквато е „тя“.

Думата „аз“ също е кратка, но е много по-силна, по-открита, по-въздействаща и подходяща за „монументална“ личност като мен.

Не става въпрос за самохвалство. Всички, общували с мен, ще го потвърдят.

Ала за целите на литературата прекалено обемистите личности трябва да бъдат свити, смалени, инак не биха се побрали между кориците на нито една книга. Обяснявам защо в моя случай намирам за най-подходящо да използвам трето лице. Ще се опитам да разкажа за себе си от позицията на обективен повествовател. Задачата няма да е лесна, но за сметка на това ще е интересна. Пък и кой знае – току-виж накрая от писанията ми се получил цял роман! Но роман, в който всичко ще е истина, а не художествена измислица.

В душата ми едва ли се спотайват безценни бисери. Всичко що-годе благородно и стойностно у мен съм го демонстрирала без капка свян и съм го афиширала открито. Останалото, опасявам се, не струва и пукната пара: купчина отпадъци, които все се опитвам да измета. Но сега ще извадя на показ и тях.

Ще повдигна камъчетата от морския бряг на моята душа – ако си послужи с метафора – за да проверя какво се спотайва под тях.

Не, преувеличавам.

Не очаквам да се появят нито скрити съкровища, нито малки черни влечуги. Просто се правя на интересна – не на последно място и пред самата себе си.

Някои хора ме мислят за неописуемо „загадъчна“. Част от тях дори ме упрекват.

– Чудато момиче си ти!

– Човек не може те разбра!

– Как разсъждават такива като теб?

Наслушала съм се на подобни подмятания. Откакто се помня, все това чувам. Преди не им обръщам никакво внимание. Да си мислят каквото щат, казвах си. Чак сега хорското мнение започва да ме занимава – вероятно заради бъдещата ми професия.

Възнамерявам да стана актриса. И затова искам да ме разбират.

И все пак... загадъчността не би навредила на една актриса, нали? По-скоро обратното. Колкото по-загадъчна е, толкова по-интригуваща става за зрителя!

Знам, знам. В този дух разсъждават повечето хора. Аз обаче никак не съм сигурна, че е вярно. Една-

та гола загадъчност не притежава приписваната ѝ от мнозина стойност, защото често се оказва неподплатена. Глупавите хора понякога изглеждат изключително загадъчни. Особено ако проявяват благоразумието да мълчат.

И друго: успее ли човекът отсреща да разгадае кое придава на конкретната особа прословутата ѝ загадъчност, тя мигом се изпарява. Защото е летлива като парфюм.

В какво точно се състои моята загадъчност, аз не мога да кажа. Понякога околните, особено ако не ме познават добре, остават с впечатлението, че съм капризна и своенравна. Обяснявам си го със силно развитото ми чувство за лична неприкосновеност. Не желая непрекъснато да разяснявам на околните причините за една или друга моя постъпка. До гуша ми е дошло да слушам за тази моя загадъчност. В моите очи аз не съм особено тайнствена. Не твърдя, естествено, че винаги разбирам какви са подбугите ми или че всеки път успявам да прозра коя е причината за някоя моя странност, но вече започвам поне донякъде да разгадавам мотивите за поведението си.

За да те разберат околните, е нужно ти да се разбираш. Макар и ясно като бял ден, то не става по-лесно постижимо.

Да надникнеш в душата си. Звучи толкова уютно. Повечето хора го правят от време на време. Запалват свещ, настаняват се удобно в кресло, отпускат се и се потапят в себе си. Подобно на пещера, пълна със съкровища, душата се разтваря пред вътрешния ти взор. Нужно е само да пристъпиш в светилището, да огледаш какво има вътре, да пораз-

мишляваш и да се порадваш на всичко красиво и доблестно, което носиш в себе си.

Така поне си представям, че протича процесът при другите хора. Е, не при всички, но при повечето. Да вземем Берта, например. По време на авторефлексия нея не я очакват никакви неприятни изненади. Тя държи душевния си живот изцяло под контрол. При мен не е така. Затова винаги ме грози опасност да се озова в хаос и да се забъркам в заплетена история с други хора.

По това много приличам на майка ми. И у нея, и у мен сякаш живеят по две личности. Понякога си мисля: успея ли да разбера себе си, ще проумея и мама. Или обратното. Но ако се заема да изследвам душевния живот на майка ми, няма да стигна гоникъде. Път към нея мога да намеря изключително и само ако мина успешно през себе си. Няма да е лесно, но понякога ми се струва единственото важно нещо в моя живот.

Не е единственото, разбира се. На първо място за мен е моята професия. Стремежът да бъда нещо. Да бъда Някой.

Повечето хора носят у себе си едно-единствено аз, при това го владеят успешно и познават особеностите му. Мен обаче ме населяват безброй същества, появяват се по всяко време и често ми вгорчават живота. Чувствам се същинска матрешка. Едното ми лице се прибира в друго, то пък се затваря в трето и така нататък. Това, впрочем, също ме подтикна да се насоча към театъра: в различните роли намирам поле за изява на тези своеобразни нашественици и така се освобождавам от тях.

Нещо повече. Освен въпросните непознати мъчители, в себе си тая и две доминиращи личности.

Едната се казва Сага. Другата – Каролин.

Двете непрекъснато си оспорват господството над злочестата ми гуша.

В началото, през най-ранните ми детски години, Каролин и Сага представляваха неразривна цялост. Тогава не откривах разлика между тях. Кръщелното ми име е Сага Каролин. Майка ми така и не успя да реши как да се обръща към мен. Първо ме наричаше Сага, после – Каролин, накрая започна да ги редува.

Всъщност раздвоението ѝ е напълно обяснимо. И тя се подвизава под две имена. Пред мен е Ида, пред другите си две деца – Лудия. Нейният случай обаче е малко по-различен от моя. Името Ида не е записано в кръщелното ѝ. Откъде се е взело, не знам. Най-вероятно е производно от Лудия. Така или иначе, всяко от двете имена представлява съвсем отделен свят за майка ми.

И при мен е приблизително така, но между имената на мама съществува прокобно противопоставяне. А Сага и Каролин не се отричат взаимно както Ида и Лудия. Сага и Каролин изпитват уважение една към друга. Същото не може да се каже за Ида и Лудия. По отношение на мама всичко е ужасно заплетено, но сега не е моментът да се впускам в подробности. По-късно ще се върна на тази тема. Поне в началото смятам да се придържам само към моя вътрешен мир.

И така, Сага и Каролин си имат отделни светове. Желанията им са насочени в различни посоки, мислите им рядко съвпадат. Крийт се една от друга и понякога се разкъсвам подобно на прословутото магаре между купите сено. Не знам Сага ли съм, или Каролин. И двете ли съм, или нито едната. В такива моменти се радвам, че имам театралната сцена,

възможността да се превъплъщавам в чужди образи. Същевременно съм напълно наясно, че от мен няма да излезе истински добра актриса, докато не се науча строго да разграничавам тези два свята. Но как човек обуздава вътрешния си хаос?

Берта, моята полусестра, е непохватимо монолитна личност. Не я измъчват такива дилеми. Тя е от хората, които без капка колебание биха подхванали разказа в първо лице. Нейното „аз“ не се нуждае от прекрояване пред околните. То е абсолютно Аз, цялостно и неделимо. Точно каквато е и душата ѝ. Накратко, Берта знае коя е.

Докакто моята окаяна душа напомня искра от оксижен – от време на време лумва, обзета от мегаломански стремежи. Или, казано по друг начин:

*... искра от сияйни простори.
От небесната вис е дошла и след лутане
в мрака житейски,
тя полръква, угасва стопена, неспособна
тъмата да бори.¹*

Така поне ме вижда Берта. В този откъс тя открила квинтесенцията на моя емоционален живот. Едновременно величав и трагичен. Откъде е взела цитата – нямам представа. Берта е много начетен. При удобен случай ще я питам от кое произведение е този откъс.

Стокхолм, август 1914
К.Ю.

¹ Цитат от поемата „Владимир Велики“ на шведския поет Ерик Юхан Стагнелиус (1793-1823). – Бел. прев.

Ще започна с писмо от Каролин до Сага, написано в момент на дълбоко униние:

„Скъпа Сага,

В последно време ти и аз нямахме много допирни точки. На практика абсолютно никакви. Разбирам. Вече не разчиташ на мен, но в такъв случай знай, че всеки ден мисля за теб. Няма да те забравя. Нуждая се от теб. Като деца бяхме непрекъснато заедно, бяхме неразделни. Уви, през годините се отдалечихме и понякога ми се струва, че си ми станала донякъде чужда. Както вероятно и аз на теб.

Вината навярно е моя.

От време на време чувам да споменават името ти. Както и ти чуваш да изричат моето – сигурно много по-често, отколкото обратното. Какво изпитваш, когато чуеш моето име?

Лично на мен ми става малко мъчно, когато някой ме нарече Сага. Напоследък не се случва често, но Хеда използва това обръщение в писмата си. Струва ми се, съвсем преднамерено. Ти съставляваш важна част от мен и тя не иска да я пренебрегвам. Аз също не искам.

Твоето име ми напомня за нещо, което понякога се страхувам да не изгубя. Не знам точно какво е, но знам, че подобна загуба би ми причинила много болка. Ето такъв тип загадки ще се опитам да разбуля в това изследване. Сага, възможно ли е ти да си частта от моето аз, от

която постепенно съм била принудена да се откажа?

Как сме го допуснали?

Или просто не искаш и да чуеш повече за мен?
Абсурд. Отказвам да повярвам.

С теб действително сме много различни и е направо непонятно как съжителстваме в една и съща глава, но така или иначе, двете сме немислими поотделно. Все пак помежду ни не е имало сериозни стълкновения, нали? Независимо от моя много „буен нрав“ – по думите на Берта. Ти, Сага, си къде-къде по-кротка от мен, несравнимо по-сериозна и „задълбочена“, както се казва. По характер повече приличаш на Берта, нашата полусестра, затова и толкова ми липсваш – особено в общуването с Берта. Дори не подозираш колко често ми се е приисквало цялата да съм Сага. Неведнъж съм се опитвала да попия от твоя благ характер, но напразно.

Аз съм и си оставам такава, каквато съм.

На сцената с лекота пресъздавам смирен и хрисим характер като твоя. Защото там играя роля. Но да се опитам да играя роля и извън сцената, в личния си живот, виж, това ми е противно. Само би предизвикало гнева и отчаянието ми.

Този факт до известна степен ме радва, защото доказва, че въпреки всичко умея да разграничавам сценичното си и истинското си аз. Би било много по-зле да не усещам кога започвам да играя роли в реалността. За щастие реагирам веднага щом го доловя и започвам да жадувам за теб.

Ти никога ли не тъгуваш за мен?

Би било странно да не ти липсвам – та нали ти се нуждаеш от мен толкова, колкото и аз от теб. Без мен ти си само половин душа, Сага, не го ли усещаш? Както и аз съм половин душа без теб.

Така стоят нещата. Възможно е, разбира се, ти да си успяла тайно да запазиш връзката с мен.

Вероятно това е причината понякога да ме осенява внезапна, мистериозна мъдрост. Ти ли се обаждаш в такива моменти? Смятам, че в много отношения ти си по-силната от двете ни. Значи съм късметлийка. Ти си по-добрата ми половина. Не, не страдам от излишна скромност. Не се смятам за слаб човек. Не бих се нарекла лоша. Но ми липсваш, защото двете заедно бихме били почти непобедими. Стига да намерим начин да се обединим.

Каква да бъде моята лепта към общото благо? Нещо, което ти не притежаваш.

А, да! Притежавам изключително силна воля. Наумя ли си нещо, намирам начин да го постигна. Безстрашна съм, предприемчива, практична и реалистично настроена.

Ти си по-боязлива, по-мечтателна, по-отнесена. Животът ти сякаш протича другаде. В паралелен свят. И на мен не ми липсва въображение, ала моето работи по друг начин. Проявява се на сцената, докато се вживявам в образи, а извън сцената – докато изучавам хората. Тогава фантазията ми се развихря с пълна сила. Иначе почти непрекъснато съм здраво стъпила на земята. Затова смятам, че моето въображение е насочено навън, а твоето – навътре.

Щом сме толкова различни, тогава, питам се, изобщо някога разбирали ли сме се, ние двете. Навярно през детството, когато всичко беше много по-просто.

Ще ми кажеш ли какво се промени оттогава?

Какво всъщност се случи?

Знаеш ли какво си мисля?

С риск да излезе, че бягам от отговорност и гледам да стоваря вината другиму, но мен ако питаш – разрият помежду ни започна, след като мама изчезна... След нейната мнима гибел всичко пое към разпад. Поне аз го преживях така. Чистото и просто се сринах. Всякаква мисловна дейност у мен замря. Наложих се да прекратя всички по-дълбоки връзки. Затова не понесох и теб. От нас двете ти мислеше и чувстваше. Това ме подлудяваше. Причиняваше ми твърде много болка. Задушаваш се и исках час по-скоро да изляза от кожата си.

И ти ли преживяваше така нещата?

Бях егоцентрична, скърбях гневно, беснеех и те изтезвах с моите изблици. Накрая ти се видя принудена да се разграничиш от мен, нали? По взаимно съгласие ли прекъснахме връзката? Едновременно?

А всъщност, дълбоко в себе си, и двете – и Сага, и Каролин – представляваха едно самотно, изоставено малко дете. И до ден днешен се чувствам предадена. И си казвам, все някой трябва да поеме отговорността, заедно нашата душа се разцепи на две половини, ти стана ти, а аз – аз.

Май се досещам кой...

Изключено е за всичко да съм виновна само аз, нали?

Ако не искаш, не ми отговаряй. Нищо не очаквам. Това писмо се роди от случайно хрумване; бях започнала да съчинявам кратък философски трактат за себе си – или по-скоро за нас.

Сбогом, Сага,
твоя Каролин.“

Без да вдига перодръжката от хартията, тя продължава да седи. Прекарва така дълго време. Върхът на перото е забит в точката след името ѝ. Започва да чете какво е написала. Само след няколко реда тръсва глава, въздъхва и оставя листа.

Става от стола, отива до скрина, навежда се напред и дълго и сериозно се взира в лицето си в огледалото, но както обикновено, избягва да се погледне в очите. Бои се от тях. Гледат я толкова критично.

В стаята има много огледала. Нужни са ѝ по време на работата над ролите ѝ. Създала си е навик, докато репетира, да обикаля от огледало на огледало и да се оглежда от различен ъгъл, но старателно избягва очите си. Сега решава да се превъзмогне и да надникне в тях.

В същия миг в стаята прониква слънчев лъч и я заслепява. Тя се изнервя, връща се до писалището, грабва току-що написаното писмо и го хвърля в кошчето. После обаче веднага се навежда, изважда го и го пъха в чекмеджето. Заклучва.

Изчаква няколко дни.

Не може да си намери място. Откровено казано, не се чувства добре. Тя, която се перчеше с кренката си воля, сега е като упоена. Парализирана. Опитва ли се да пише, изпада в безпътница. Липсва ѝ „цел и посока“, както веднъж се бе изразила една нейна учителка.

Няма сили да се захване с нищо.

Само когато се мъчи да влее живот у себе си, се усеща жива. Тогава се съпротивлява с все сили, подобно на инастяцо се дете. Няма! Значи, волята ѝ не е окончателно прекършена, просто е временно отслабена.

Не иска да вижда никого. Не иска да говори с никого. Отказва на всичко и всички.

Преструва се на болна и лежи неподвижно в кревата, вслушана в себе си. Не се случва нищо. Прекарва времето си, тежко заспа. Дори не сънува. Това е най-лошото.

През този тягостен за нея период млад мъж, който твърди, че я обичал, прекарва по-голямата част от денонощието под уличния фенер пред сградата, където живее тя. Сигурно му е сърдита – така си обяснява той нейното мълчание. Откаже ли да се види с някой младеж, защото предпочита известно време да остане сама, те мигом решават, че им е сърдита, макар да не се сещат за причина. Това ѝ е малко досадно, но не я тревожи особено. В момента тя наистина няма време за любов.

Е, жал ѝ е за Давид – така се казва нейният обожател отвън – защото стои под уличния фенер в сняг и гъжд и гледа ли, гледа към прозореца ѝ. Та тя почти не го познава. Сигурно си въобразява, че така доказва любовта си. Колко е излишно и същевременно жалко! А и опасно за здравето. Особено сега, в

това влажно и гъжовно ноемврийско време. А отгоре на всичко навярно е и беден и няма солидни обувки. Все пак е актьор, успокоява се тя, а ние, актьорите, не се простудяваме лесно. Каролин много рядко боледува, защото в пиесите настиналите персонажи са по-скоро изключение.

Дните се изнизват един след друг.

По прозореца се стичат гъжовни струйки. Капките блещукат под светлината на лампата.

Един ден почерняло кестеново листо полита към прозореца и тихо ляга да издъхне върху външния перваз. Каролин се сепва. Взема черното листо за ранена птица. После обаче разбира, че е просто мъртво листо. Изгася лампата и се вторачва в мрака.

Давид стои на пост. Вятърът подмята есенната шума.

Горкичкият. Въобразява си, че това е любов.

Каролин се отдръпва от прозореца, запалва свещ върху писалището, изважда лист хартия, дълго се взира в лицето си в голямото огледало и най-сетне започва да пише:

„Скъпа Сага,

Така и не ми отговори!

Всъщност не съм и очаквала да го сториш. Затова изобщо няма да ти натяквам.

Въпреки това възнамерявам да продължавам да ти пиша. Е, ще ми бъде по-трудно, разбира се, защото нямам представа какво мислиш по обсъжданите от мен въпроси. За жалост и аз не съм си изградила твърдо мнение по тях. Както и сама се досещаш, това допълнително ще затрудни общуването ни.

Гнети ме непоносимо безпокойство. Хиляди въпроси се тълпят в клетата ми глава. Няма с кого да ги споделя, та да ми олекне...

Размишлявах върху изчезването на майка ни и нейната вина. Всъщност Ида носи само половината от отговорността. Все пак имаме и баща, нали?

Какво е мнението ти за него?

Твоя Каролин.“

Дъждът спря, ала прозорците са още запотени. Тя ги избърсва с длан, за да надзърне навън. Луната е изгряла и прилича на жълто кълбо върху небосвода между раздуханите от вятъра облаци. Давид още стои голу.

Блещукат звезди.

Дали да не сляза при него, пита се тя и си облича палтото. Не може да му даде кой знае каква утеха, но поне ще го накара да проумее, че не само неговото малко сърце гори – в момента гори почти целият свят.

„Не на войната!“ – прокламира във вестникарско обявление Шведското дружество за опазване на мира и за арбитражно уреждане на спорове. Изглежда направо нелепо – ами на същата страница се мъдри заглавието „Мобилизацията тече с пълна сила!“.

И още едно обявление:

„Сребърни войнишки идентиф. плочки с печат на пробата на склад.“

Такива плочки войниците носят, за да ги разпознаят, ако загинат на бойното поле. Всичко това навява извънредно тревожно настроение. Цялата страна тръпне в напрегнато очакване – въпреки че малка Швеция се бе постарала според силите си да